

PÔSOBENIE RODINNÝCH PODNIKOV V POHRANIČNÝCH REGIÓNOCH

Ladislav MURA¹

ABSTRACT

Entrepreneurship of family business entities is also an increasingly established form of business activity in the conditions of Slovakia. These forms of business interact in the market with other forms and types of business units. They have their own characteristics that distinguish them from other subjects. They most often operate regionally, where they are closely connected with the region and the regional economy. Their activity is also important because of their business in areas that are not interesting for other businesses. Family forms of enterprise are a strong link in the small and medium-sized enterprise sector. These companies are very flexible and are able to satisfy various, even special consumer wishes. The subject of the contribution is the business of family forms of business entities in defined geographical conditions. The aim of this contribution is to partial evaluate the operation of family businesses in selected regions, which are the border regions on the Slovak-Hungarian border.

KEY WORDS

entrepreneurship, family entrepreneurship, family businesses, regional entrepreneurship, border regions

ÚVOD

Podnikateľská aktivita predstavuje prvotný element trhového hospodárstva a je reprezentovaná diferencovanými subjektmi predovšetkým, no nie výlučne komerčným sektorom. Podnikať totiž môžu aj inak nekomerčne orientované hospodárske subjekty. Podstatnou možnosťou ako rozvíjať trhovú ekonomiku krajiny a napomôcť k ekonomickému rastu je vykonávanie podnikateľskej činnosti. Podnikanie pomáha nielen v oblasti tvorby a udržania pracovných miest, v oblasti tvorby príspevku k hrubému domácomu produktu, či príspevku k príjmom miest, obcí, regiónov a v neposlednom rade štátu. Do podnikateľského procesu sú zapojené mnohé podnikateľské i nepodnikateľské subjekty, ktoré vzájomným pôsobením roztáčajú ekonomiku a robia ju silnou. Je to významná skutočnosť, od ktorej sa následne odvíja okrem iného i uplatňovaná hospodárska politika štátu. Pre úspešné podnikanie je okrem ďalších hľadísk v popredí potreba voľby vhodnej organizačnej a právnej formy. Tá totiž následne ovplyvňuje možnosti a limity pri uskutočňovaní podnikateľskej činnosti. Je na vlastníkoch podnikov a manažéroch, aby po starostlivom zvážení vybrali tú najvhodnejšiu formu pre prevádzkovanie živnosti alebo inej obdobnej formy podnikateľskej činnosti.

Podnikateľský sektor je v podmienkach Slovenska reprezentovaný hlavne podnikateľskými jednotkami z oblasti malého a stredného podnikania, popri ktorom sú ďalšími podnikmi subjekty z radov väčších podnikov. Tieto podnikateľské formy koexistujú v určitej symbióze, pretože k svojej činnosti, rozvoju a prežitiu potrebujú spolupracovať. V podnikateľskom sektore ale pôsobia aj také formy podnikov, ktoré sú mimo dosahu či

¹ doc. PhDr. Ing. Ladislav Mura, PhD. / e-mail: mural@ujv.sk.

okruhu zhluku iných podnikateľských jednotiek a sú viac-menej odkázané na samostatné vykonávanie podnikateľskej činnosti. K takýmto subjektom sú často zaradované niektoré rodinné podniky, ktoré pôsobia v odľahlých, hraničných prípadne disparitných regiónoch. Ich činnosť sa preto spravidla zameriava na uspokojovanie základných ľudských potrieb, bez ktorých by život nemohol existovať. Stávajú sa tak v danej lokalite významnými ekonomickými subjektmi, ktoré obyvateľstvu daného regiónu prinášajú produkty, služby a na základe ich požiadaviek dochádza k uspokojovaniu vznesených potrieb.

Slovensko je krajina značne diferencovaná čo sa týka regiónov a napriek mnohým výzvam, aktivitám a podporným mechanizmom sa dodnes nepodarilo znížiť často až priepastné rozdiely medzi jednotlivými regiónmi. Je to značné negatívum pre fungovanie nielen regionálnej ekonomiky, ale má to svoj dopad aj na národnú ekonomiku ako takú pretože príspevok týchto regiónov v produktivite, konkurencieschopnosti zaostáva za rovnomennými ukazovateľmi iných regiónov. Disparity v regiónoch sú spôsobené mnohými faktormi, ku ktorým najčastejšie patria geografické podmienky, sťažený prístup, technická infraštruktúra, chýbajúce rýchlostné komunikácie, nižšia kvalifikovanosť pracovnej sily a ďalšie. Práve pre tieto disparitné a hraničné regióny môže byť jedna z možností pre oživenie miestnej ekonomiky podnikanie rodinných podnikov. Rodinné podniky pre svoju činnosť majú spravidla v danej lokalite potrebné zdroje a podmienky za ktorých dokážu realizovať svoje podnikanie. Prirodzene, k ich výraznejšiemu etablovaní, resp. výraznejšiemu etablovaní ďalších podnikateľských subjektov zo sektoru malého a stredného podnikania by vybudovaná infraštruktúra bezpochyby značne pomohla. To by znamenalo aj výraznú podporu pre príchod investorov a budovanie väčších podnikov, ktoré by dokázali generovať pre daný región nielen zamestnanosť, ale aj hrubý domáci produkt, pridanú hodnotu, príjmy do miestnych rozpočtov a podobne.

V úvodných myšlienkach sú teda naznačené naše pohnútky a motivácia zaoberať sa s problematikou podnikania rodinných podnikov v regiónoch. V teoretickej časti príspevku budeme bližšie uvádzať pohľady autorov na podnikanie malých, stredných a rodinných podnikov.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Podnikateľská činnosť rodinných podnikov sa v mnohom podobá podnikaniu subjektov zo sektoru malých a stredných podnikov. Zvlášť majú spoločné črty s najmenšími podnikateľskými jednotkami, ktoré predstavujú drobné formy podnikania. Väčšie podniky sú lokalizované v aglomeráciách, pri ktorých je veľmi dobrá dostupnosť technickej infraštruktúry, vyhovujúce komunikácie, ktoré sú z pohľadu blízkosti trhov a zabezpečovania logistických aktivít kľúčové. Malé a stredné podniky nadväzujú na činnosť týchto podnikov buď v blízkosti väčších podnikateľských subjektov, alebo sú lokalizované mimo koncentrácie podnikov. To prakticky znamená, že značná časť malých a stredných podnikov je umiestnená v regiónoch. Podniky majúce charakter rodinného podnikania sú lokalizované práve predovšetkým v regiónoch. Tieto podniky sa vyznačujú najmä svojou blízkosťou ku svojim zákazníkom a charakter ich činnosti často nevyžaduje mať prítomné vysoké technické zariadenia pre infraštruktúru či logistiku. V teoretickej časti príspevku chceme priblížiť charakter podnikania malých a stredných rodinných podnikov z titulu ich povahy, činnosti a umiestnenia v regiónoch Slovenska. Keďže problematika je naozaj široká, bližšie sa venujeme podnikom, ktoré sa nachádzajú na Slovensko-Maďarskom pohraničí. Znamená to, že svoje podnikanie prevádzkujú v pohraničných regiónoch Slovenska, kde majú šancu využiť aj príležitosti z blízkosti druhého trhu.

[14] píš, že podnikanie získava neustále širšie pole pôsobenia a významnejšie postavenie v ekonomike našej krajiny. Dokumentuje to narastajúci záujem o podnikanie

sprevádzaný rastúcim počtom malých a stredných podnikov. K základným otázkam, ktoré si musí potenciálny podnikateľ pri zakladaní podniku uvedomiť je oblasť podnikania, spôsob a forma podnikania. Tieto faktory predurčujú aj ďalší možný vývoj podnikov smerom do budúcnosti. Vývoj podnikania malých a stredných podnikov na Slovensku je v porovnaní s inými štátmi odlišný, konštatujú [2]. Vyplýva to z historických a spoločensko-ekonomických pomerov krajiny. Podnikanie je na Slovensku možné „iba“ od roku 1990 po prevrate z roku 1989. V uplynulých rokoch však slovenské malé a stredné podniky vznikli a rozvíjali sa prispôsobujúc sa podmienkam trhu.

Podniky zo sektoru malého a stredného podnikania predstavujú pre slovenské hospodárstvo fungujúce v mechanizme trhových princípov základ pre ďalší ekonomický rast krajiny. V slovenských podmienkach sa im prikladá významná zásluha v oblasti tvorby pracovných miest, hrubej domácej produkcie a v príspevku k regionálnemu rozvoju, podčiarkujú [6].

K tomu, aby mohli patrične fungovať je potrebné tieto skupiny podnikov podporovať, pripomínajú [3]. Aj keď je vytvorený systém podporných mechanizmov pre podnikanie na Slovensku, často je tento systém narúšaný najmä legislatívnymi zmenami. Podnikanie v malých a stredných podnikoch si vyžaduje hlavne stále právne prostredie, jednoduchšiu administráciu a nižšie odvodové zaťaženie. Významné sú v tomto smere tie podniky, ktoré podnikajú v regiónoch. K lepšiemu etablovaniu podnikov zo sektoru malého a stredného podnikania dokážu prispieť nielen podporné finančné schémy, ale aj odborné inštitúcie, ktoré ponúkajú podnikateľom pomocnú ruku vo viacerých oblastiach. Tieto inštitúcie majú svoje pracoviská spravidla aj v jednotlivých regiónoch [10]. To má za následok dokonalejšie poznanie regionálnych podmienok a potrieb podnikov súčasne.

Tieto podniky, ktoré nemusia zápasiť s vysokou úrovňou nákladov a dokážu využiť trhové príležitosti, dokážu aj zamestnávať viac pracovníkov [7], pre ktorých je zamestnanie zdrojom príjmu. Tento fakt je dokázaný aj v zahraničných podmienkach. Zmieňuje sa o nich [9], ktorý pripisuje malých a stredných rodinným podnikom schopnosť výrazne prispievať k rastu zamestnanosti v regióne, čím podporujú regionálnu ekonomiku. Rovnakého názoru sú aj [15]. Určité podobnosti najmä na poli ľudských zdrojov identifikovali v regionálnych i globálnych podmienkach [13]. Motivovaný a kvalifikovaný personál je pre podnik dôležitým pilierom v podnikaní, pretože podnikateľský subjekt využíva znalosti pracovníkov na svoj prospech. Transfer znalostí teda napomáha podnikateľskej činnosti [17].

[16] uvádzajú, že malé a stredne veľké podniky zápasia s viacerými nástrahami a nedokonalosťami. Patrí k nim aj komplikovanejší prístup k finančným zdrojom potrebným pre financovanie podnikateľskej činnosti. Tieto podniky sú citlivejšie na dynamický vývoj ekonomiky a z pohľadu hospodárskeho cyklu sú negatívami postihnuté skôr ako väčšie podniky. Musia teda s cieľom ich ďalšieho prežitia v regióne alebo v národnom prostredí za pomoci manažmentu reagovať rýchlo. Situáciu v regionálnych podmienkach malých a stredných rodinných podnikov preskúmal autorský kolektív pod vedením [11]. Najviac zmienené podniky negatívne ovplyvňuje turbulentné legislatívne prostredie, ktoré rodinným podnikom nedáva bod istoty v podnikaní. V zahraničí je situácia obdobná, dozvedáme sa z práce dvojice [1]. Rodinné malé a stredné podniky majú svoje korene silne zapustené do miestneho regiónu a sú pripravené na regionálnu spoluprácu a zavádzanie regionálnych inovácií. Inovácie podľa [12] sú súčasťou udržateľného podnikania.

V zmenených podmienkach sa mohli z menších podnikov stať stredne veľké a po adekvátnom rozvoji väčšie podnikateľské subjekty. Ich úspech závisí od voľby rozhodovania a manažmentu podniku [5]. Úspech podnikania je priamo naviazaný na schopnosť reagovať na vzniknuté situácie na trhu a od hľadania príležitostí pre ďalšie podnikateľské činnosti.

Zároveň ale podniky musia svoje správanie zosúladiť tak, aby boli spoločensky zodpovedné [4].

Úspešné podniky sa však vyskytujú aj medzi menšími podnikmi vrátane tých, ktoré si dodnes zachovali svoje rodinný charakter. Rodinné podnikanie sa podľa [8] najčastejšie spája s manželmi a blízkymi príslušníkmi danej rodiny. V týchto podnikoch je absolútna kontrola nad financiami, čo je v porovnaní s nerodinnými podnikmi veľká výhoda. Netreba však zabudnúť na to, že rodinný podnik má vplyv na každodenný chod rodiny. Súčasne však dáva priestor príslušníkom rodiny pre aktívnu činnosť, spoločné podnikanie a realizáciu.

MATERIÁL A METÓDY

V tomto príspevku sa akcentuje na podnikanie rodinných foriem podnikov so zameraním na ich činnosť vo vybraných regiónoch, ktorými sú pohraničné regióny na Slovensko-Maďarskom pomedzí. Skúmanie podnikateľskej aktivity rodinných podnikov je aktuálnou témou v teoretickej i praktickej rovine, keďže tieto formy podnikov sú na Slovensku stále viac etablované. Konceptia príspevku sa opiera nielen o teoretické poznatky predmetnej problematiky, ale prináša aj praktické informácie na základe uskutočneného empirického výskumu v podnikateľskom prostredí. Sekundárny materiál k spracovaniu je preto tvorený jednak odbornými literárnymi prameňmi, z ktorých sme vybrali odborné knižné publikácie, príspevky vo vedeckých zborníkoch, príspevky v konferenčných zborníkoch z uskutočnených vedeckých podujatí a v neposlednom rade sme využili aj vedecké články publikované vo vedeckých časopisoch evidovaných v databázach Web of Science. Tieto kroky nám umožnili vytvoriť dobrý teoretický rámec pre spracovanie stanovenej témy. Primárny materiál pre spracovanie príspevku tvoria dáta, ku ktorým sme sa dostali počas realizácie terénneho výskumu v regiónoch Slovenska. Získavanie primárnych dát sa uskutočnilo ako súčasť riešenia zahraničného výskumného projektu zameraného na rozvoj podnikania rodinných podnikov: Projekt od Grantovej agentúry Academia Aurea „GAAA 5-5/2020 Rozvoj rodinného podnikania v regiónoch Slovenska. Výskum počas riešenia menovaného projektu bol uskutočnený v niekoľkých etapách s cieľom overovať skutočnosti v čo najširšej miere a tiež pre opakované pozdrazenie výskumu v dôsledku pandemickej situácie, kedy nebolo možné osobne navštíviť podnikateľské jednotky. Čiastkové výsledky, ktoré uvádzame v tomto príspevku sú z vybranej etapy terénneho výskumu, v rámci ktorého sme podrobnejšie skúmali pohraničné regióny a rodinné podniky pôsobiace pri hraniciach Slovenska s Maďarskom.

Hlavným cieľom tohto príspevku je čiastkové zhodnotenie pôsobenia rodinných podnikov vo vybraných regiónoch, ktorým sú pohraničné regióny na Slovensko-Maďarskom pomedzí. Okrem hlavného cieľa pridávame aj parciálne ciele, ktoré boli vytýčené nasledovne:

- a.) spracovanie teoretických a východiskových báz na pozadí odbornej literatúry,
- b.) realizácia primárneho výskumu v regiónoch,
- c.) definovanie zistení a návazných odporúčaní pre prax rodinných podnikov.

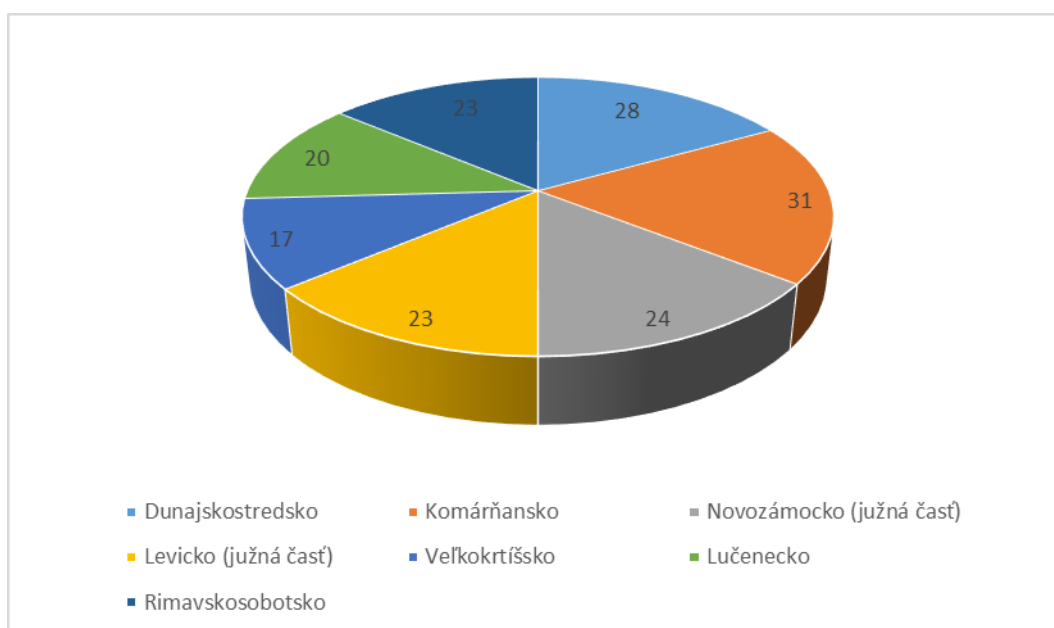
Metodické prístupy pri spracovaní príspevku museli byť odvodené od témy príspevku, charakteru výskumu a stanovených cieľov. Tieto dôvody nás viedli k zvoleniu metód nielen kvalitatívnych, ale tiež kvantitatívnych. Kvalitatívne metódy sme použili pri spracovaní teoretických východísk tejto problematiky (analýza, syntéza, indukcia, dedukcia, deskripcia), po dotazníku sme zvolili dodatočne aj rozhovory. Keďže použitie týchto metodických postupov nepostačovalo, použili sme aj kvantitatívne metódy, z ktorých nosným bola technika dotazníka na získavanie dát z primárnych podnikových prameňov. Údaje získané technikou dotazníka sme vyhodnocovali pomocou deskriptívnej štatistiky. Dotazníkom bolo v pohraničných regiónoch oslovených celkovo 300 podnikateľských jednotiek, z ktorých sa ukázalo, že 166 má charakter rodinného podnikania. Respondenti ochotne participovali na

výskume. Výberová vzorka 166 rodinných podnikov bola vytvorená z regiónov na Slovensko-Maďarskom pohraničí. Slovné hodnotenie sme doplnili o grafické znázornenia, ktoré prinášajú lepšiu vizualizáciu dosiahnutých výsledkov. Vzhľadom na priestor, ktorý máme k dispozícii, uvádzame v tomto príspevku iba čiastkové výsledky získané zo zmieného výskumného grantu.

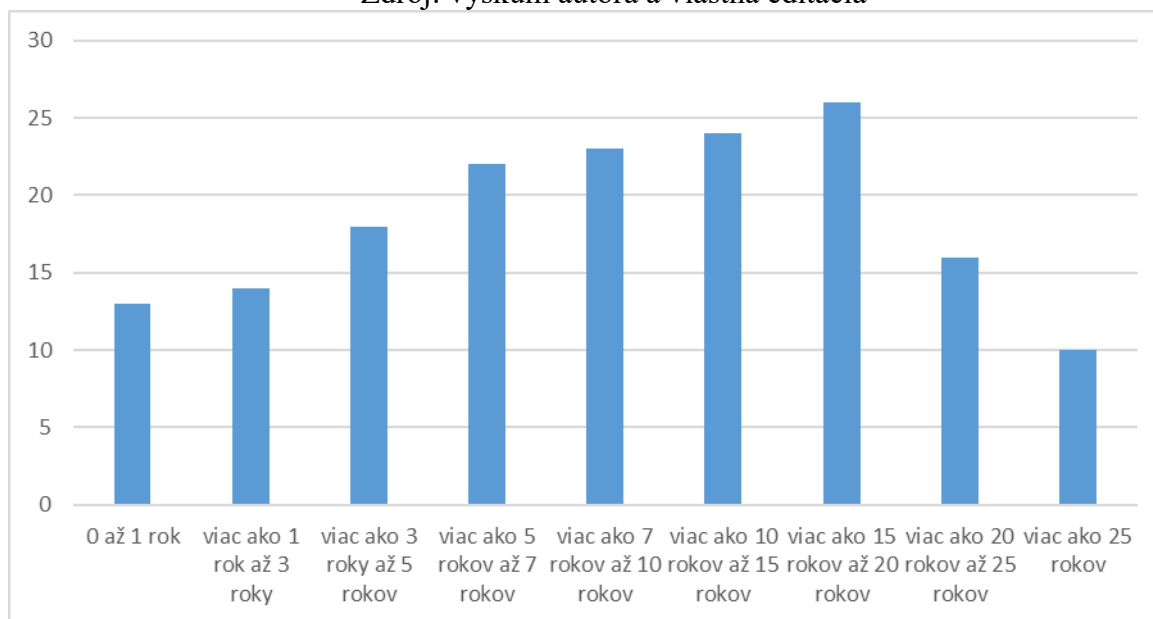
VÝSLEDKY A DISKUSIA

V časti výsledky a diskusia budeme postupne ilustrovať výsledky empirického výskumu, ktoré sme uskutočnili v prostredí malých a stredných podnikov, ktoré spĺňajú charakter rodinných podnikov. Aj výsledky dát získaných z výskumu preukázali, že rodinné podniky sú prítomné v rôznych regiónoch, aj tých, kde ekonomická aktivita podnikov nie je taká silná ako v blízkosti aglomerácií alebo väčších podnikov. Práve v tomto kontexte je možné vyzdvihnúť výhody a veľký význam rodinných podnikateľských subjektov, pretože pomáhajú aj vzdialenejším regiónom rozvíjať ekonomickú činnosť a uspokojovať želania miestneho obyvateľstva.

Výberovú vzorku 166 rodinných podnikov sme získali etapovitým riešením grantovej úlohy GAAA 5-5/2020. Vo fáze, z ktorej vzišla výberová vzorka, boli dotazníkmi oslovené podnikateľské jednotky z pohraničných regiónov na pomedzí hranice Slovenska s Maďarskom. Išlo konkrétne o nasledovné regióny: Dunajskostredsko, Komárňansko, južná oblasť Novozámocka, južná oblasť Levického regiónu, Veľkokrtíšsko, Lučenecko, Rimavskosobotsko. Regionálnu príslušnosť reprezentovaných podnikov podľa ich sídla ilustruje obrázok 1. Na obrázku 1 vidíme, že najviac podnikov sa do prebiehajúcej výskumnej aktivity zapojilo z regiónu Komárňanska (31 podnikov), druhú skupinu s najväčším počtom zúčastnených podnikov tvoria podniky z Dunajskostredska (28 podnikateľských jednotiek), ako tretia najpočetnejšia podskupina podnikov má sídlo v južnej časti Novozámocka (24 podnikov). Ako štvrtá najpočetnejšia podskupina sa umiestnili dve čiastkové výberové vzorky z južnej časti Levicka a rodinné podniky z Rimavskosobotska s rovnakým zastúpením 23 podnikateľských subjektov. Ďalšia časť výberovej vzorky je tvorená podnikmi majúcimi rodinný charakter z Lučenecka s počtom 20 subjektov. Najmenej podnikov bolo zastúpených z regiónu Veľkokrtíšska s počtom 17 rodinných podnikov.

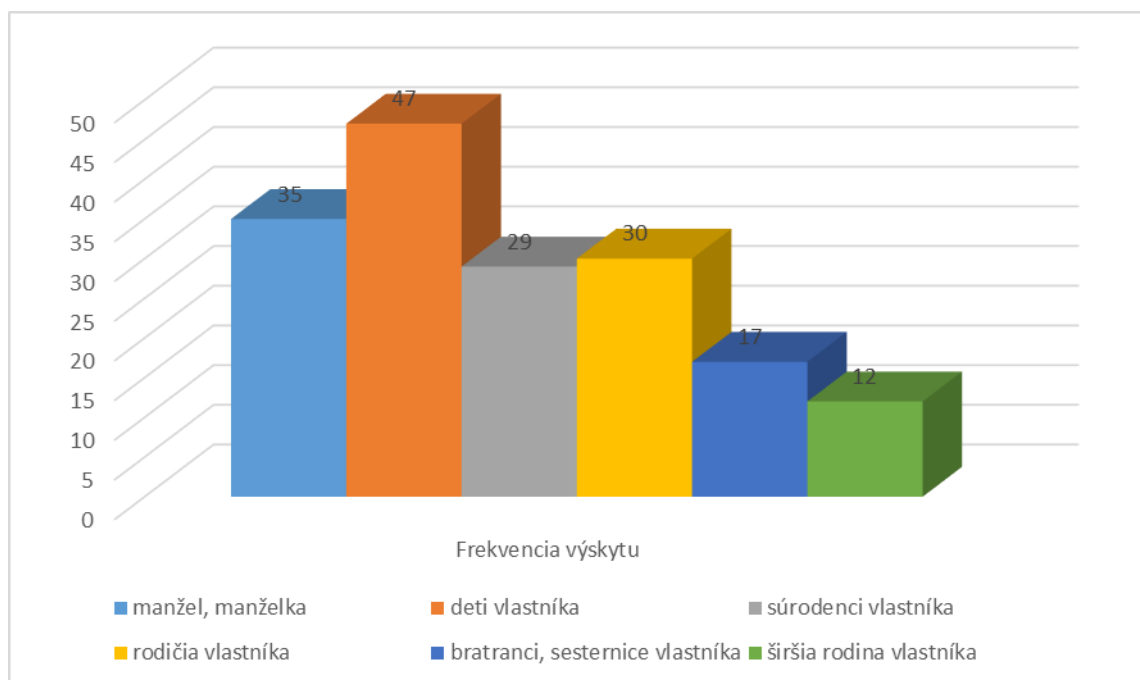
Obrázok 1: Počet a sídlo rodinných podnikov z výskumu
Zdroj: výskum autora a vlastná editácia

Obrázok 2: Vekový strom rodinných podnikov z výskumu
Zdroj: výskum autora a vlastná editácia

Teoretické prístupy k riešenej problematike hovoria o tom, že rodinné podniky sú stabilnejšie ako nerodinné formy podnikateľských jednotiek. To v praxi potom znamená, že majú dlhšiu tradíciu, mieru prežitia a fungovanie. Respondentov sme sa pýtali na vek rodinného podniku. Vyššie zaradený obrázok ilustruje vekový strom rodinných podnikov s frekvenciou výskytu (obrázok 2). Nami prevedený výskum potvrdil teóriu v literárnych zdrojoch, podľa ktorých sú rodinné podniky takými typmi podnikov, ktoré fungujú dlhodobo, majú dostatočne dlhú históriu. Sú to podniky, kde v popredí dominujú iné faktory v podnikaní ako samotný zisk. Podľa prevedených dodatočných rozhovorov s predstaviteľmi podnikov sú to hlavne vytvorenie vlastného zamestnania, sociálne zabezpečenie rodinných príslušníkov, spolupatričnosť rodiny, realizácia spoločných zámerov a podobne.

Ukázalo sa, že aj vo výberovej vzorke nášho výskumu je podľa veku podniku zastúpená hlavne skupina podnikov s existenciou 15 až 20 rokov (1.miesto; 26 podnikov), z pohľadu veku ukazuje vekový strom v poradí druhú najpočetnejšiu skupinu rodinných podnikov, ktoré fungujú 10 až 15 rokov (24 podnikov). Ako tretia najpočetnejšia skupina sú rodinné podniky, ktoré fungujú 7 až 10 rokov s počtom 23 podnikov. Iba o jeden podnik menej je ďalšia najpočetnejšia skupina rodinných podnikov, ktoré fungujú 5 až 7 rokov so zastúpením 22 podnikov. Z pohľadu veku fungovania v rozmedzí od 3 do 5 rokov sa vo výberovom súbore ocitlo 18 podnikov. V skupine podnikov, ktoré fungujú takmer alebo presne štvrtstoročie je 16 podnikov. Z krátko fungujúcich podnikov sú dve skupiny s nie silným zastúpením: s históriou nad 1 roka až do 3 rokov to bolo 14 podnikov a začínajúcich podnikov s históriou do 1 roka bolo na výskume zastúpených 13 podnikov. Najmenšiu skupinu tvoria podniky s históriou fungovania viac ako štvrtstoročie – bolo ich 10 na výskume.

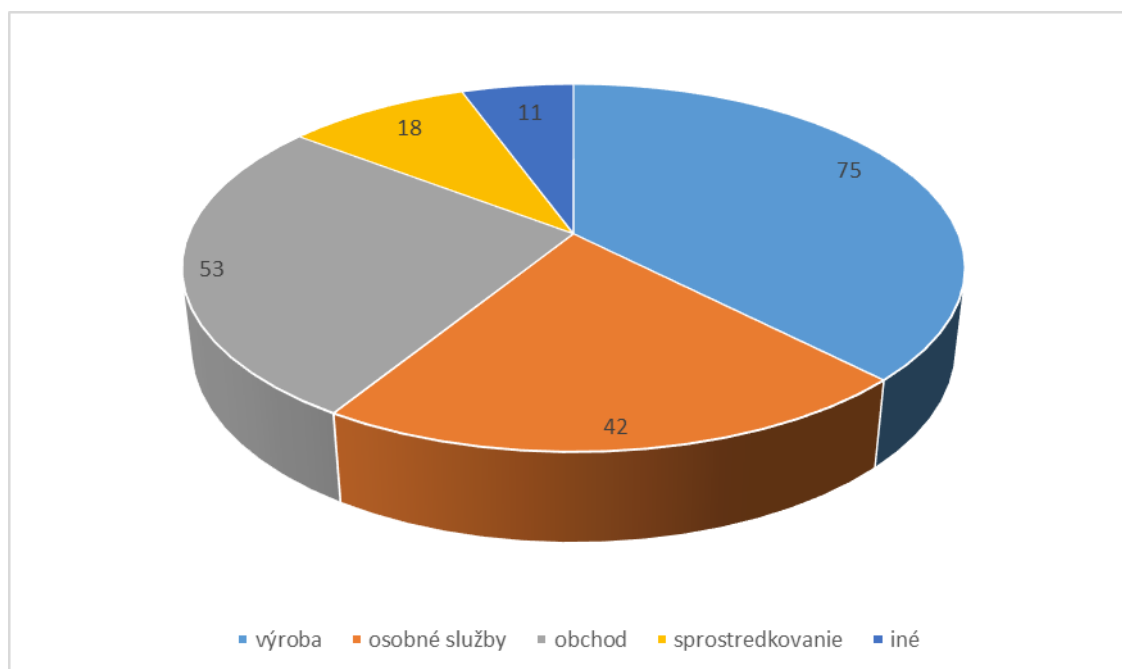
Obrázok 3: Rodinní príslušníci zúčastnení na rodinnom podnikaní

Zdroj: výskum autora a vlastná editácia

V ďalšom kroku sme zisťovali zastúpenie rodinných príslušníkov na rodinnom podnikaní, keďže základ zamestnaneckého kmeňa tvoria rodinní príslušníci. Respondenti mohli označiť viaceré kategórie rodinných príslušníkov, ktorí sú zúčastnení realizácie podnikania a participujú so svojou činnosťou na prevádzke rodinného podniku. Výsledky ilustruje vyššie obrázok 3. Najčastejšie sa podnikania zúčastňujú deti vlastníka (47 prípadov), manželia sú to v 35 prípadoch, rodičia vlastníka to boli v 30 prípadoch nasledovaní súrodencami vlastníka v 29 prípadoch. Vo výrazne menšej miere sa na podnikaní zúčastňujú bratrance, sesternice vlastníka (17 prípadov). Širšia rodina sa na podnikaní podnikov z výberovej vzorky zúčastňuje v 12 prípadoch. Rodinný charakter podnikania sa týmto značne preukázal.

V neposlednom rade, avšak poslednou oblasťou výsledkov výskumu, ktorú budeme na tomto priestore ilustrovať, je oblasť pôsobenia rodinných podnikov z výberového súboru. Výsledky sú znázornené na obrázku 4 nižšie. Aj v tomto prípade platilo, že respondenti mohli označiť viacero oblastí, v ktorých vykonávajú podnikateľskú činnosť.

Rodinné podniky, ktoré boli zahrnuté do výberovej vzorky výskumu najčastejšie vykonávajú podnikanie v odvetví výroby (frekvencia 75 prípadov). Takéto podniky sa často vyskytujú aj v marginalizovaných regiónoch. Obchodnej činnosti sa venuje 53 rodinných podnikov, čo je logický predpoklad nadväzujúci na výrobnú činnosť. Osobné služby poskytuje na regionálnom trhu celkovo 42 podnikov rodinného charakteru. Už v menšej miere sa podniky zaoberajú podnikaním aj v iných oblastiach. V 18 prípadoch išlo o sprostredkovanie a v kategórii iné to bolo 11 prípadov. V posledne uvedenom odvetví boli odpovede diferencované (správa, financie, automechanika).

Obrázok 4: Oblasť pôsobenia rodinných podnikov
Zdroj: výskum autora a vlastná editácia

ZÁVER

Podnikanie tých subjektov, ktoré majú rodinný charakter sa teší stále väčšiemu záujmu nielen v podnikateľských kruhoch, ale aj medzi odborníkmi, ktorí sa zaoberajú touto tematikou. Veľká časť rodinných podnikov je zaradená v sektore malých a stredne veľkých podnikateľských subjektov a majú mnohé spoločné črty. Tým, ale že vlastníctvo a manažment je rukách rodiny a často aj prevádzkovanie celého podnikania, dostávajú tieto podniky osobitné črty, ktoré ich odlišujú od nerodinných podnikov. Rodinné podniky pôsobia roztrúsene na území našej krajiny a často podnikajú samostatne, prípadne v úzkej nadväznosti na iný podnikateľský subjekt. Vo vzťahu k riešenej problematike v tomto príspevku vyzdvihujeme jednu významnú kladnú stránku rodinných podnikov a to tú skutočnosť, že sa etablojú a svoje podnikanie realizujú aj v odľahlejších, hraničných alebo marginalizovaných regiónoch, kde o podnikanie či inú ekonomickú aktivitu mnohé podniky (najmä tie stredne veľké až väčšie) vôbec nestoja.

Sila regiónov je okrem iných faktorov daná aj výkonnosťou regionálnej ekonomiky, v ktorej hrá drobné podnikanie (vrátane podnikov majúci charakter rodinného podnikania) podstatnú úlohu. Regionálne rodinné podniky svojou činnosťou uspokojujú potreby miestneho obyvateľstva, prispievajú k tvorbe pracovných miest, prispievajú k príjmom obcí, miest, regiónov a sú priamo naviazané na všetky miestne činnosti.

Na podklade nami realizovaného výskumu, resp. jeho čiastkových výsledkov, ktoré sú odvodené od výskumu v pohraničných regiónoch na hraniciach Slovenska s Maďarskom je možné konštatovať nasledovné zistenia:

- výskumom sme potvrdili, že rodinné podniky fungujú dlhodobo a majú záujem prekonávať prekážky v podnikaní, dosahujú tak dlhší vek existencie,
- rodinné podniky majú často dlhodobé silné väzby na región, v ktorom pôsobia,
- najčastejšie sa podnikania zúčastňujú deti vlastníka, manželia a rodičia vlastníka,
- rodinné podniky z výskumnej vzorky najčastejšie vykonávajú podnikanie v odvetví výroby, obchodu a osobným službám,

- e.) rodinným podnikom odporúčame prepájať oblasti pôsobenia v podnikaní, aby svoje podnikateľské riziko týmto krokom znižovali,
- f.) rodinným podnikom odporúčame postupné rozšírenie podnikania aj mimo svojho regiónu s cieľom oslovit' nových zákazníkov.

POĎAKOVANIE

Tento príspevok je parciálnym výstupom riešeného zahraničného vedeckého projektu Grantovej agentúry Academia Aurea „GAAA 5-5/2020 Rozvoj rodinného podnikania v regiónoch Slovenska”.

LITERATÚRA

- [1] BLOCK, J.H., SPIEGEL, F. 2013. Family firm density and regional innovation output: An exploratory analysis. *Journal of Family Business Strategy*, 4 (4), pp. 270-280. ISSN 1877-8585. <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2013.10.003>
- [2] ČULKOVÁ, K., GONOS, J., SEŇOVÁ, A. 2019. Vývoj malých a stredných podnikov na príklade Slovenskej republiky v porovnaní s Ruskou federatívnou republikou. *Trvalo udržateľný rozvoj v krajinách Európskej únie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 44-53. ISBN 978-80-8152-747-0
- [3] DAŇKOVÁ, A., KRIŽO, P. 2015. *Podpora malého a stredného podnikania – záruka rozvoja regiónov*. Ružomberok: Verbum, 2015, 125 s. ISBN 978-80-561-0263-3
- [4] DIAČIKOVÁ, A. 2013. CSR application in the real corporate practice. *International Scientific Conference on Marketing Identity: Design that Sells*, pp. 383-393. ISSN 1339-5726
- [5] DIAČIKOVÁ, A., EACH, M. 2019. *Úspech je voľba. Manažment podnikania a podnikových procesov*. Svit: Chemosvit, 2019, 400 s. ISBN 978-80-971931-1-9
- [6] FABUŠ, M., HUDÁKOVÁ, M. 2010. Malé a stredné podnikanie na Slovensku. *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov v roku 2010. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ekonóm, 2010, s. 47 – 53. ISBN 978-80-225-3034-7
- [7] HUDÁKOVÁ, M. 2011. Staffing of small and medium-sized enterprises - regional aspect. *Proceedings from the 9th International conference economic policy in the European union member countries*, pp. 140-146. ISBN 978-80-248-2458-1
- [8] HUDÁKOVÁ, M., MIŽIČKOVÁ, J., VÁLKOVÁ, D., MIKOLÁŠ, Z., FIALOVÁ, V. 2015. *Rodinné podnikanie. Teória a príklady z praxe*. Bratislava: Wolters Kluwer, 164 s. ISBN 978-80-8168-207-0
- [9] KARLSSON, J. 2018. Does regional context matter for family firm employment growth? *Journal of Family Business Strategy*, 9 (4), pp. 293-310. ISSN 1877-8585. <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2018.08.004>
- [10] KORCSMÁROS, E., ŠIMONOVÁ, M. 2016. Selected representatives of regional institutions to support small and medium enterprises in Slovakia. *Journal of Applied Economic Sciences*, 11(3), pp. 435-440. ISSN 2393 - 5162
- [11] MIKOLÁŠ, Z., FIALOVÁ, V., FOLVARČNÁ, A., MAŇÁK, R., HALASI, D. 2019. The current legislative framework of family owned small and medium enterprises: Case study of the Czech Republic and Poland. *Journal of Applied Economic Sciences*, Vol. XIV, Spring, 1(63): 229-240. ISSN 2393-5162. [https://doi.org/10.14505/jaes.v14.1\(63\).21](https://doi.org/10.14505/jaes.v14.1(63).21)
- [12] NASSER, W.H. (2021). Innovation capital, sustainable entrepreneurial orientation, and the moderating role of entrepreneurial resilience. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 9(3), 73-85. <https://doi.org/10.15678/EBER.2021.090305>. ISSN 2353-8821
- [13] POÓR J., KOVÁCS, I., KAROLINY, Z., MACHOVÁ, R. 2019. Global, regional and local similarities and differences in hrm in light of cranet researches (2008-2016). *Journal of Eastern*

- European and Central Asian Research*, 6 (1), pp. 1-23. ISSN 2328-8272
<https://doi.org/10.15549/jeccar.v6i1.253>
- [14] SIROTKA, V., MIŽIČKOVÁ, Ľ., PREISINGER, M. a kol. 1998. *Skúste podnikat'*. Bratislava: NARMSP, 72 s. ISBN 80-967788-9-7
- [15] STEHLÍKOVÁ, B., PAUHOFOVÁ, I. 2015. *Identifikácia problému nezamestnanosti v regiónoch SR*. s. 188-200. ISBN 978-80-7144-248-6
- [16] ZAJKO, M., CHODASOVÁ, Z., JEMALA, Ľ., MATERÁK, M. 2010. *Riadenie malých a stredných podnikov*. Bratislava: STU, 277 s. ISBN 978-80-227-3344-1
- [17] ZSIGMOND, T. 2019. Knowledge management at Hungarian and Slovak enterprises. *12th International Scientific Conference on Reproduction of Human Capital - Mutual Links and Connections (RELIK)*, pp. 483-495. ISBN 978-80-245-2329-3